

NOVES TROBALLES DE COLEOPTERS CATALANS

per

Francesc Español i Coll

Résumé

Nos connaissances sur les coléoptères de la Catalogne ont beaucoup progressé au cours de ces dernières années grâce à l'activité de divers entomologistes et spéléologistes collaborateurs du Musée de Zoologie de Barcelone qui ont entrepris l'exploration méthodique des milieux épigés et hypogés du versant sud de la chaîne pyrénéenne.

Dans cet ordre de recherches la présente note a pour but de faire connaître un certain nombre d'acquisitions récentes se rapportant au peuplement coléoptérologique de l'Espagne, mais spécialement de la Catalogne.

Les terres catalanes han estat i segueixen essent objecte de reiterades prospeccions per part de diferents entomòlegs vinculats al Museu de Zoologia de Barcelona que han aconseguit reunir nombroses dades sobre el poblament hipogeu i epigeu dels variats relleus que accidenten l'esmentada geografia. Entre els grups més estudiats i que compta amb major nombre d'aportacions cal assenyalar el dels coleòpters, objecte aquests últims anys d'especial atenció, aportacions que interessan particularment al medi cavernícola, però també altres biòtops que si bé menys atesos no han deixat de facilitar-nos important informació sobre llurs pobladors. Com a mostra dels resultats assolits hom comenta seguidament algunes adquisicions recents dignes de menció per llur novetat o per l'interès biogeogràfic de moltes d'elles.

Heliopathes littoralis Esp., (Tenebrionidae).

Hom sap que els Pirineus orientals constitueixen una porta oberta al pas d'una sèrie d'elements ibèrics que des del litoral llewantí de la nostra Península avancen vers la frontera francesa a la conquesta de nous territoris. Entre els protagonistes d'aquesta migració compta l'indicat tenebrionid, diferenciat en la meitat nord del llewant espanyol sense progressió vers el sud, però que aprofitant les facilitats que les dunes litorals catalanes ofereixen a les seves possibilitats migratòries ha aconseguit situar les seves avantguardes en la Catalunya francesa (Tempère et Ardoin, 1.966).

Adelocera fasciata (L.), (Elateridae).

Estracta d'un dels molts elements europeus que pressionats, en el curs del Pliocè, pel refredament gradual del clima assoliren, en llur migració cap a zones més temperades, els relleus pirinencs, el vessant espanyol dels quals constitueix

el límit actual de llur progressió vers el sud-oest. Viu d'ordinari en els troncs morts i humits de coníferes, sota l'escorça o a la fusta més o menys alterada.

El 1.932 el Sr. A. Codina en una comunicació verbal l'assenyalà de Banys de Benasc (Alta Ribagorça) entre 1.600 i 1.700 m. d'altitud (F. Haas Leg.); citació ampliada avui amb tres de noves: una als voltants de l'Estany Llebreta, Parc Nacional d'Aigües Tortes (Alta Ribagorça) i les altres dues, Valle de Ordesa i Selva de Oza, en el Pirineu aragonés. En aquestes tres ocasions l'insecte fou observat a finals de juliol en troncs abatuts d'avet en avançat procés de descomposició.

Harminius undulatus (Deg.), (Elateridae).

Element boreo-muntà, de dispersió holàrtica i propi de les grans formacions forestals. La larva, el desenvolupament de la qual dura alguns anys, alterna el règim xilòfag amb el zòfag, sempre sota l'escorça o dintre la fusta de diferents arbres (coníferes i frondoses). L'adult viu poc temps, mostra activitat crepuscular i acut sovint a la llum.

Una nimfa d'aquest interessant coleòpter, transformada poc després en adult, fou recollida als voltants de l'Estany Llong, Parc Nacional d'Aigües Tortes (Alta Ribagorça) en un tronc d'avet en avançat estat de descomposició (Espanyol leg.).

Nou per a la fauna ibèrica.

Xestobium declive (Duf.), (Anobiidae).

Petit xilòfag d'hàbitat forestal, amb una marcada preferència per l'avetar i estès pels pisos muntà i subalpí d'ambdós vessants dels Pirineus. De la part espanyola hom el coneix únicament de l'Estany Llebreta, 10-VIII-58, 1.300 m. (Espanyol leg.), de l'Estany Llong, 21-VII-61, 2.000 m. (Espanyol leg.), ambdós en el Parc Nacional d'Aigües Tortes; i de Port del Comte, Tossa Pelada, 20-VIII-70, 2.100 m. (Escolà leg.).

A propòsit de la seva pretesa raresa cal dir que aquesta és més aparent que real i s'explica per la seva petita talla i perfecta homocromia que el dissimulen en tal mesura sobre l'escorça del seu arbre favorit que si no es tracta d'un recol·lector expert escapa a tota observació (Espanyol, 1.964).

Hadrobregmus carpetanus (Heyd.), (Anobiidae).

Malgrat tractar-se d'un endemisme ibèric descrit d'El Escorial i observat després del centre i del sud de la Península, sembla mostrar, en el que va de segle, una marcada tendència a desplaçar-se vers el nord com ho demostren captures recents a la Serrania de Cuenca, Albarracín (Teruel), Ports de Tortosa (Montsià) i San Juan de la Peña (Huesca), en aquesta última localitat fou observat en l'albergueria del Monestir atacant la fusta obrada de l'interior de les habitacions (Espanyol, 1.970).

De règim estrictament xilòfag sol atacar, al igual que els seus congèneres europeus, la fusta obrada de l'interior de les cases, causant seriosos danys a l'economia domèstica.

Stagetus elongatus (Muls., Rey), (Anobiidae).

Insecte mediterrani descrit de Saint-Raphaël (Departament del Var, França) i àmpliament estès pel sud d'Europa i nord d'Àfrica.

En la moderna revisió dels Stagetus Woll. del Mediterrani occidental (Espanol, 1.969) el present insecte fou assenyalat de França meridional, Còrsega i Itàlia en el Mediterrani europeu, i de Tunis, Algèria i Marroc, en el nord africà; sense cap referència a la Península ibèrica per falta de dades sobre la seva presència en terres espanyoles i portugueses, però últimament en el curs d'una campanya entomològica al Massís de Sant Llorenç del Munt el Sr. A. Espuny recollí als voltants de Matadepera (Vallès occidental), amb data de 6 de setembre de 1.977, dos exemplars ♂♂ d'aquesta espècie que s'ajusten del tot al típic elongatus de Saint-Raphaël.

Nou per a la Península ibèrica.

Caenocara bovistae (Hoffm.), (Anobiidae).
Element euro-siberià conegut d'Europa mitja i septentrional, Sibèria i Mongòlia, isolat morfològicament dels seus congèneres paleàrtics, emparentat, en canvi, amb Caenocara scymnoides Lec. i afins de la fauna neàrtica amb els quals forma un grup ben definit per la morfologia externa i genètica masculina (Espanol, 1.977).

Viu en els fongs licoperdàcics en colònies de nombrosos individus, particularitat a la qual al·ludeix el nom del gènere.

Sense dades fins ara sobre la seva presència en terres ibèriques, ja que la citació "Pirineus orientals (Xambeu)" del catàleg De la Fuente (1.932) es refereix al vessant francès de la serralada.

Així les coses, l'estudi de l'abundant material ingressat aquests últims anys en el Departament d'Entomologia del Museu de Zoologia de Barcelona, no sols ha permès incloure'l en la nostra fauna, sinó també comprovar la seva abundància en el pis muntà del nord de Catalunya i del Sistema Ibèric, tal com ho demostren les següents captures: La Costa del Montseny i Font Martina, 680 i 900 m. (Massís del Montseny), 14-X-78, nombroses larves i adults en els pets de llop (Lycoperdon sp.) que es prodigaven en aquells indrets (Espanol leg.); Saga, Ger (Baixa Cerdanya) 1.120 m., "8-VIII-77 (Petitpierre leg.); Rasos de Peguera (Berguedà) 1.900 m., 7-VIII-75 (Espanol leg.); Puerto de Oncala (Soria) 1.454 m., 7-VI-78 (Petitpierre leg.).

Nou per a la fauna ibèrica.

Caenocara affinis (Sturm.), (Anobiidae).

Únic representant europeu d'un segon grup d'espècies que compta, al costat d'affinis amb un representant a l'Àsia oriental, C. rufitarsis Reitt., i amb alguns altres, C. ovalis Fall., C. oculata (Say), etc., propis de la fauna nord-americana, compartint tots ells importants particularitats morfològiques que els separen netament de les altres Caenocara (Espanol, 1.977).

Coincideix, tan pel règim com pel comportament, amb bovistae, si bé mostra un caràcter més meridional i habita, almenys a Catalunya, a les terres baixes on bovistae sembla faltar, com és el cas de Torroella de Montgrí (Baix Empordà), 4-VIII-77 (Petitpierre leg.), de Tiana (Barcelonès), 18-XI-78 (Espanol leg.) i d'Alèlla (Maresma), XI-78; noves localitzacions catalanes d'aquest insecte.

Una tercera espècie, Caenocara subglobosa (Muls. i Rey), d'àmplia dispersió euro-asiàtica i ben diferenciada de les

precedents per l'original conformació de l'edeagus, completa la representació catalana del gènere, i ha estat assenyalada per Codina de Balenyà (Osona) i per Español de Sant Cugat (Vallès occidental).

Niptus hololeucus (Fald.), (Ptinidae).

Insecte que omple una gran àrea geogràfica amb una marcada tendència al cosmopolitisme, excepció feta de les regions tropicals i subtropicals en les quals sembla faltar. En els països centroeuropeus hom el sol observar amb relativa freqüència a l'interior de les cases, cellers, magatzems, etc., on ataca tota mena de substàncies orgàniques, de preferència seques i d'origen vegetal (cereals, farines, cacau en pols, rizomes i fins i tot la fusta), però on els seus atacs vesteixen més gravetat és en els estocs de seda artificial, llana i cotó atret, no precisament pels esmentats teixits, sinó més aviat pels productes hidrocarbonats amb els quals les dites substàncies solen estar impregnades.

Quant a la Península Ibèrica cal dir que no figura en el catàleg De la Fuente (1.932), com tampoc no se n'ha pogut trobar cap referència espanyola o portuguesa en l'extensa bibliografia consultada. No obstant això se'n recollí una bona mostra en una casa de Puigcerdà (Cerdanya) abandonada pels seus inquilins empaitats per milers d'aquests coleòpters que pul·lulaven arreu, mostra ingressada al Museu de Zoologia de Barcelona pel Dr. Oriol Boldós amb sol·licitud d'informació.

Per tractar-se d'un coleòpter antropòfil de fàcil transport i en vies d'expansió, res no té d'estrany la seva presència en el vessant meridional del Pirineu, deguda, amb tota probabilitat, a una introducció accidental seguida de multiplicació massiva, una i altra freqüents en aquest i en molts altres enemics de l'economia domèstica.

Nou per a la fauna peninsular.

Amorphocephala coronata (Germ.), (Brenthidae).

Insecte mirmecòfil assenyalat de diferents punts de la sub-regió mediterrània, però conegut sobretot del Mediterrani occidental (Espanya, França meridional, Itàlia, Algèria i Marroc), en el qual crida l'atenció la molt curiosa conformació del cap, com també la seva etologia que planteja problemes de laboriosa solució.

Es tracta d'un dels pocs brèntids que habiten la regió Paleàrtica, insectes molt ben representats, en canvi, en les regions Etiòpica, Oriental i Australiana (Hoffmann, 1945).

Hom el sol observar en els nius de Camponotus, sigui en els troncs dels arbres morts i d'ordinari abatuts, sigui sota les pedres; mostra activitat crepuscular i nocturna essent, a vegades, atret per la llum.

Quant a les relacions entre Amorphocephala i els seus hostes, Le Masne i Torossian (1.965) han pogut comprovar, utilitzant nius experimentals, que després de la introducció del brèntid les dites relacions passen per una successió de fases d'hostilitat per part de les formigues, durant les quals s'observen intents de transport dels mirmecòfils per les obreres atenellant fortament el cos de l'intrús amb llurs mandíbules; acció difícil de precisar si respon a un intent d'agressió o de transport dintre del niu. Poc a poc l'actitud agressiva de les formigues es va atenuant

fins a desaparèixer del tot. S'obre aleshores una etapa de convivència que els dits autors anomenen d'adopció. Com a tret més característic d'aquest nou estat de coses cal assenyalar l'inici de la trofal·laxi amb perfecte reciprocitat entre ambdós insectes, comportament únic, no observat en cap altre mirmecòfil.

Observacions recents de Ponel (1.981) han permès conèixer el comportament d'aquest interessant brèntid en condicions bastant particulars; Durant una cacera nocturna l'autor va descobrir una ♀ gegantina d'Amorphocephala solidament atenallada per les mandíbules d'una obrera que es desplaçava sobre un tronc mort d'alzina surera en el qual les formigues havien escollit llur domicili. Ara bé, segons opinió del referit autor és molt dubtós que el transport obeís a una manifestació hostil, ja que tingué lloc fora del niu i és ben sabut que els Camponotus arborícoles deixen caure els materials que obstrueixen les galeries a partir del mateix orifici de sortida, mai transportant-lo al llarg del tronc, essent molt probable que farien el mateix amb un comensal que consideressin indesitjable. Més aviat cal pensar que la formiga s'apressava a traslladar al niu una Amorphocephala trobada a l'exterior, i potser també es tractava d'un simple canvi de lloc dintre del mateix niu. Sigui el que sigui, l'interès que presenta la biologia d'aquest insecte justifica nous intents de cria per tal de resoldre els diferents problemes que ens planteja la seva etologia.

Molt rar a Catalunya a jutjar per l'escàs material reunit en el Museu de Zoologia de Barcelona, procedent tot ell, com anem a veure, de la part oriental del Principat; Montnegre (Vallès oriental), VIII-15 (Zariquiey leg.); Sant Llorenç de la Muga (Alt Empordà), IX-46, un ♂ sota l'escorça d'un tronc d'alzina surera caigut i envaït de formigues del gènere Camponotus (Espanol leg.); Agullana (Alt Empordà), X-56, restes de dos exemplars a la vora d'un niu de Camponotus (Muntada leg.); Romanyà de la Selva (Baix Empordà), 7-VIII-80, una ♀ atreta per la llum (Pérez de Gregorio).

Dendrophagus crenatus (Payk.), (Cucujidae).

Conegut sobretot d'Europa central i septentrional amb profundes infiltracions nord-asiàtiques fins el Mar d'Okhotsk, esporàdic i relegat als pisos muntà i subalpí en els relleus meridionals europeus. Mostra d'ordinari habitus depredadores i sol localitzar-se sota l'escorça de coníferes, més rarament de frondoses, perseguint larves i adults d'altres corticícoles que constitueixen les seves preses habituals.

Molt rar a Catalunya i observat solament en els Pirineus centrals i veïns relleus del Pallars Sobirà: Voltants de l'Estany Llong, 2.000 m., Parc Nacional d'Aigües Tortes (Alta Ribagorça), 18-VII-68, un exemplar sobre un tronc de pi negre (Espanol leg.); Serra del Bou Mort, 1.600 m. (Pallars Sobirà), un segon exemplar (Muntada leg.). Sense altres dades peninsulars.

Cucujus cinnaberinus (Scop.), (Cucujidae).

Vistós coleòpter, tot ell vestit d'un roig molt viu i assolint, com el seu congènere C. haematodes Er., ambdós europeus, una talla gegantina dintre de la família sense parió

entre la resta de representants d'aquesta i que pot arribar als 17 mm.. Viu a les grans formacions forestals de les regions centrals i septentrionals del Continent, localitzat sota les escorces de diferents arbres on, sobretot les larves dotades de gran voracitat, ataquen les capes mortes i plenes de floridura del liber, com també a diferents insectes que comparteixen l'esmentat biòtop.

D'aquest curiós coleòpter existeixen dos exemplars espanyols en el Museu de Zoologia de Barcelona precedents: Un de Monte Muniellos, Oviedo (Cobos leg.), l'altre de la Vall d'Aran, Pirineus centrals (M.Ferrer leg.); localitzacions certament sorprenents no sols per ser les primeres espanyoles conegudes per l'autor, sinó també per tractar-se d'un insecte propi més aviat d'Europa oriental, no assenyalat de França en el catàleg de Sainte Claire Deville (1937) com tampoc en la fauna de coleòpters centreuropeus d'Horion (1.960) i essent dubtosa, segons aquest últim autor, la del sud d'Itàlia de la fauna italiana de Porta; motius pels quals no s'haurien tingut en compte les dites citacions espanyoles, de no deure's una d'elles al Dr. A. Cobos mereixador de tot el crèdit (Espanol, 1.963).

Lathrops sepicola (Müll.), (Cucujidae).

Diminut coleòpter de poc més d'un mm. de longitud, està present per una gran part d'Europa, generalment a poca altitud i fins fa poc sense referències espanyoles; viu no obstant a Catalunya d'on es coneixen les dues següents localitzacions: La Conreria, Badalona (Barcelonès), IX-71 (Espanol leg.), i Sant Cebrià de Vallalta (Maresme), X-78 (Espanol leg.); en un i altre indret l'insecte fou observat sota l'escorça de roures en companyia de Scobicia pustulata (F.) i d'altres petits xilòfags amb els quals sembla estar biològicament lligat (Espanol, 1.971).

Tragosoma deparium (L.), (Cerambycidae).

Poc freqüent però molt estès pels avetars i pinedes europeus; rar en els Pirineus, almenys en el vessant espanyol, on sol habitar cotes que sobrepassen els 1.800 m., accentuant la seva raresa el fet d'ésser els seus hàbits estrictament nocturns.

Segons dades reunides en el Museu de Zoologia de Barcelona, en el vessant sud de la dita serralada se li coneixen les següents localitzacions catalanes: Estany Llong, Parc Nacional d'Aigües Tortes (Alta Ribagorça), Estany de Sant Maurici, Espot (Pallars Sobirà) i Sant Joan de l'Erm, Castellbò (Alt Urgell).

Necrodes littoralis (L.), (Silphidae).

Un dels grans necròfags euro-asiàtics amb poques referències catalanes, Serra del Bou Mort (Pallars Sobirà) i Marçà, Falset (Priorat) que devem a la Dra. M. Blas (1.978). Hom creuria doncs que es tracta d'un insecte rar a casa nostra; cal dir no obstant, que aquesta pretesa raresa és més aparent que real, car tenint en compte la marcada preferència d'aquest necròfag pels cadàvers dels grans mamífers (cabres, ovelles, etc.) res té d'estrany que hagi escapat, per la repugnància que inspiren tals despulles, a l'observació de la major part de recol·lectors.

Afortunadament en el curs d'aquests últims anys els companys lepidopteròlegs han descobert un mètode còmode i

eficient de captura que aprofita l'activitat nocturna d'aquest insecte i l'atracció de què és objecte per part de les trames de llum utilitzades per a la recolecció de lepidòpters per a aconseguir, al mateix temps, ampliar la migrada colecció del Museu amb diferents exemplars de les següents procedències: Susqueda (La Selva), 281 m., IX-80 (Pérez de Gregorio leg.); Llorà, Sant Martí de Llémna (Gironès), 225 m., X-80 (Peréz de Gregorio leg.); Puigsacalm (La Garrotxa), 1500 m., VII-80 (Soc. Cat. Lepid.); Queralbs (Ripollès), 1.236 m., VIII-80 (Josa leg.); Núria (Ripollès), 1.985 m., VIII-80 (Josa leg.).

BIBLIOGRAFIA

- Blas, M. 1.978 Contribución al conocimiento de los sílfidos de la Región catalana. Pub.Dept.Zool. Univ.Barcelona, 3 : 52
- Codina, A. 1.932 Adelocera fasciata L. nova per a la fauna ibèrica. Butll.Inst.Cat.Hist.Nat., 32 : 23
- De la Fuente, J. M^e 1.932 Catálogo sistemático-geográfico de los coleópteros observados en la Península ibérica, Pirineos y Baleares. Bol.Soc. Ent.Esp., 15, (1):24-38; 15, (5-7): 75-76
- Español, F. 1.963 Sobre algunos Cucujidae españoles (Col.). Graellsia, 20, (1-3): 121
- 1.964 Los Xestobium Motsch. paleárticos (Col. Anobiidae). EOS, 40, (1-2) : 134-135
- 1.969 Los Stagetus Woll. del Mediterráneo occidental (Col. Anobiidae, nota 35). EOS, 44:115-116
- 1.970 Algunos anóbidos de la región de Jaca (Huesca). Graellsia, 25 : 190
- 1.971 Sobre algunos coleópteros asociados a bostríquidos, líctidos y anóbidos. Bol. Serv.Plag.Forest., 14, (27): 18
- 1.977 Contribución al conocimiento de las Cae-nocara Thoms. euro-asiáticas. Misc.Zool., 4, (1) : 175-184
- Hoffmann, A. 1.945 Faune de France, 44. Col. Bruchides, Anthribides, Brenthides. P. Lechevalier, Paris:165
- Horion, A. 1.960 Faunistik der Mitteleuropäischen Käfer, 7, Clavicornia (1). Uberlingen-Boden-See ; 170-172
- Le Masne, G. i Torossian, C. 1.965 Observations sur le comportement du coléoptère myrmécophile Amorphocephalus coronatus Germ. (Brenthidae) hôte des Camponotus. Insect.Sociaux, 12(2); 185-194
- Ponel, PH. 1.981 Amorphocephala coronata Germ.: nouvelles observations éthologiques (Col. Brenthidae). L'Entomologist, 37, (1): 23-25

- Sainte-Claire Deville, J. 1.937 Catalogue raisonné des coléoptères de France. L'Abeille, 36, (3):272-274
- Tempere, G. i Ardoin, P. 1.966 Un Ténébrionide méconnu de la faune française. L'Entomologiste, 22, (1-2) : 1-3
- Zariquiey, R. 1.915 Coleópteros catalanes cazados durante el año 1.915. Butll.Inst.Cat.Hist.Nat., 12, (9): 154

Francesc Español i Coll Institució Catalana
d'Història Natural.